

Tháng Mười

NGÀY KHAI TRƯỜNG

Torino¹ thứ hai 17

ôm nay là ngày khai trường. Mấy tháng nghỉ hè của chúng tôi đã đi qua như một giấc mộng. Sáng nay, mẹ tôi dắt tôi đến phân hiệu Baretta để ghi tên tôi vào lớp ba. Còn tôi thì mãi nhớ thôn quê, tôi đến trường chỉ là miễn cưỡng. Tất cả các đường phố đều tấp nập học sinh, đông như kiến. Hai cửa hiệu bán sách chật những bố mẹ học sinh, vào mua nào vở, nào giấy thấm, nào cặp sách bằng da... Trước trường, người đông đến nỗi ông gác cổng và người cảnh binh đều phải chật vật lắm mới giữ được thông lối ra. Chúng tôi sắp bước qua cổng thì thấy có một người đặt tay lên vai mình: đó là thầy giáo lớp hai của tôi, có mái tóc hung, bù xù và tính vui vẻ không bao giờ cạn. Thầy bảo tôi:

- Chúng ta thế là xa nhau mãi rồi, phải không Enrico?

---

1. Torino, thành phố lớn ở Bắc Ý, trung tâm công nghiệp và văn hóa quan trọng, trước là thủ đô vương quốc Sardegna, rồi thủ đô vương quốc Ý cho đến năm 1864.

Tôi cũng biết như vậy, thế mà lời nói của thầy vẫn làm cho lòng tôi nặng trĩu. Chúng tôi phải chặt vật lăm mới vào được trường. Những ông, những bà, những phụ nữ thường dân, những công nhân, những sĩ quan, những bà cụ và những người giúp việc, ai cũng tay dắt một trẻ em, tay mang những cái gói, làm huyên náo cả phòng đợi và các thang gác.

Tôi vui thích thấy lại cái phòng rộng ở tầng dưới thông với bảy lớp học, mà suốt ba năm gần như ngày nào tôi cũng đi qua. Người đông nghịt. Các cô giáo đi đi lại lại. Một cô giáo lớp một đứng trên ngưỡng cửa của lớp cô, chào tôi và nói:

- Enrico, năm nay con học trên gác, và cô sẽ không còn thấy con đi qua đây nữa!

Rồi cô nhìn tôi có vẻ buồn. Tôi trông thấy thầy hiệu trưởng, mà bộ râu hình như có bạc hơn năm ngoái một ít, đang bị vây giữa những bà mẹ khá phật ý vì không còn chỗ để cho con họ vào học nữa. Tôi thấy nhiều bạn tôi lớn lên nhiều. Ở tầng dưới, học sinh chia xong vào các lớp, người ta thấy các em học những lớp vỡ lòng không chịu vào lớp, cứ đẩy nhau như những con lừa con: người ta phải lôi chúng vào; vài em bỏ chạy không chịu ngồi vào ghế, nhiều em khác òa lên khóc khi thấy bố mẹ ra về. Những ông bố, bà mẹ ấy phải quay lại để khuyến khích hoặc dỗ dành con; còn các cô giáo trông thấy vậy cũng có chiều thất vọng.

Em trai tôi được vào lớp của cô giáo Delcati, tôi học lớp thầy giáo Perboni ở gác hai. Đến mười giờ thì tất cả chúng tôi đều đã vào lớp hết: năm mươi bốn học sinh tất cả. Trong đám ấy tôi chỉ gặp lại chưa đến mười lăm,

mười sáu bạn cũ lớp hai; trong đó có Derossi, cái cậu bao giờ cũng được giải nhất. Trường học đối với tôi có vẻ nhỏ hẹp và buồn tẻ làm sao so với rừng núi mà tôi đã đến ở chơi mấy tuần qua. Tôi lại còn nhớ tiếc thầy giáo lớp hai của tôi, thầy tốt làm sao, và lúc nào cũng cười với tôi. Người thầy nhỏ nhắn đến nỗi làm cho chúng tôi cứ tưởng như là một người bạn. Tôi tiếc không được thấy thầy ở đây, với mái tóc hung bù xù của thầy nữa.

Thầy giáo năm nay của chúng tôi người cao lớn, không có râu, tóc dài đã hoa râm hết, có một nếp nhăn trên trán, tiếng nói rất to; thầy nhìn chúng tôi chằm chằm hết đứa này đến đứa khác, như muốn đọc rõ tận trong lòng chúng tôi. Thầy không bao giờ cười.

Tôi thầm nghĩ: “Hôm nay là ngày đầu tiên đây. Hầy còn những mười tháng nữa mới lại nghỉ hè. Trước mắt biết bao là công việc, là bài thi, là khó nhọc!” Tan học, tôi cần phải gặp mẹ tôi, và tôi chạy ra ôm lấy mẹ. Mẹ bảo: “Gắng lên Enrico của mẹ. Mẹ con ta sẽ cùng học với nhau!”. Thế là tôi vui vẻ về nhà. Thôi cũng được! Tôi không còn học với thầy giáo cũ tươi cười thế, vui tính thế và tốt bụng thế; nhà trường đối với tôi hình như cũng chẳng thích thú bằng năm ngoái... Nhưng thôi cũng được.

THẦY GIÁO MỚI

Thứ ba 18

Thầy giáo mới ngay từ sáng hôm nay đã làm cho tất cả chúng tôi đều rất thích.

Khi chúng tôi đang lần lượt vào lớp, và thầy đã ngồi vào chỗ của mình, chốc chốc chúng tôi lại thấy những

học trò của thầy năm ngoái, đi qua đều bước vào cửa chào thầy. “Chào thầy ạ! Chào thầy Perboni ạ!”. Có những cậu bước vào bắt tay thầy, rồi vội vàng chạy ra. Rõ ràng đám học trò cũ đều rất mến thầy, và rất muốn lại được học với thầy nữa. Còn thầy thì chỉ thấy trả lời đơn giản: “Chào cậu”, và bắt những bàn tay chìa ra phía thầy, nhưng chẳng nhìn ai cả. Mỗi lần chào lại, thầy đều nghiêng mình vẻ nghiêm trang, mặt quay về phía cửa sổ, nhìn sang mái nhà trước mặt. Đáng lẽ làm cho thầy vui, thì những sự biểu lộ tình cảm của học trò cũ hình như làm cho thầy đau khổ. Rồi lại đến lượt thầy nhìn chúng tôi, những *học trò mới*, hết đứa này đến đứa khác, một cách chăm chú. Vừa đọc chính tả, thầy vừa bước xuống bục và đi vào giữa các dãy bàn của chúng tôi. Chợt nhìn thấy một cậu mặt đỏ ửng và đầy những nốt sưng nhỏ, thầy liền ngừng đọc, lấy hai tay ôm đầu cậu bé, hỏi cậu làm sao, rồi sờ trán xem cậu có sốt không. Trong lúc đó, thì ở sau lưng thầy một cậu đứng ngay lên trên ghế và bắt đầu múa như con rối.

Thầy giáo quay ngoắt lại, cậu ta hoảng hốt vội ngồi xuống và cúi gầm mặt, chắc chắn thế nào cũng bị mắng một trận. Nhưng thầy Perboni đặt tay lên vai cậu bé đại dột và nói: “Đừng làm thế nữa nhé!”. Chỉ thế thôi. Rồi thầy lại trở về chỗ và đọc nốt bài chính tả.

Xong bài chính tả, trong lặng thinh thầy nhìn chúng tôi một lúc, rồi nói với chúng tôi, giọng thầy rất to, nhưng hết sức hiền từ: “Nghe đây, các con ạ! Chúng ta sẽ sống chung với nhau cả một năm, thầy trò ta đều cố gắng làm sao cho năm nay thật tốt. Các con phải chăm và ngoan. Thầy không có gia đình. Chính các con sẽ thay cho gia đình của thầy. Năm ngoái thầy còn mẹ; nhưng

nay mẹ thầy đã mất rồi. Nay thầy chỉ có một mình, thầy chỉ còn các con trên đời này nữa mà thôi. Thầy chẳng còn ý nghĩ nào, tình cảm nào ngoài các con ra. Các con phải là đàn con của thầy. Thầy sẽ rất thương các con, và các con cũng phải thương thầy. Thầy không muốn phải phạt một ai. Các con hãy tỏ ra cho thầy thấy là những đứa trẻ chân thành, dũng cảm. Trường học của chúng ta sẽ là một gia đình, và các con sẽ là niềm an ủi và niềm tự hào của thầy. Thầy không yêu cầu các con phải trả lời, vì thầy tin chắc rằng trong lòng tất cả các con đều đã nói “vâng ạ”, và thầy xin cảm ơn các con”.

Vừa lúc ấy thì người gác cổng vào báo hết giờ học¹. Tất cả chúng tôi đều im lặng ra khỏi lớp. Cậu học trò lúc này đứng lên ghé làm trò, bước lại gần thầy, và hỏi thầy giọng run run: “Thưa thầy, thầy có tha lỗi cho con không ạ?”.

Thầy giáo hôn vào trán cậu và nói: “Thế là tốt con ạ! Thôi, con về đi”.

MỘT TAI NẠN

Thứ sáu 21

Năm học đã bắt đầu bằng một tai họa. Sáng nay, trên đường đi học, tôi đang kể lại cho bố nghe những lời nói chân thành của thầy Perboni, thì bỗng thấy đường phố đông nghịt những người. Họ dừng lại trước cổng trường thị xã. Bố kêu lên:

---

1. Trong các trường ở các thành phố nước Ý, theo lệ thì đến lúc hết giờ học, người gác cổng đến từng lớp, nói một tiếng La tinh “Finis”, nghĩa là hết giờ, chứ không đánh trống hay keng.

- Chắc đã xảy ra tai nạn gì rồi!

Chúng tôi phải len vào trường một cách rất khó khăn. Căn phòng lớn chật ních những bố mẹ học sinh, và cả học sinh mà các thầy giáo không tài nào cho vào lớp được. Tất cả mọi người đều nhìn về phía cửa phòng thầy hiệu trưởng, và có giọng nói: “Tội nghiệp cậu bé! Tội nghiệp Robetti!”. Ở títt đằng cuối phòng lớn, người ta thấy nhô lên trên đám đông cái mũ của một người cảnh vệ thị xã và cái đầu hói của thầy hiệu trưởng. Một ông đội mũ cao vừa đi vào, và người ta thì thầm: “Kìa, bác sĩ”.

Bố tôi hỏi một thầy giáo: “Việc gì vậy, thưa thầy?”.

Thầy giáo trả lời: “Xe đè lên chân cậu ấy”.

Một người khác tiếp lời: “Và đã nghiền nát bàn chân cậu ta”.

Người bị nạn là một học sinh lớp hai. Cậu ta đang đi ở đường phố Dora Grossa để đến trường, thì thấy một em bé lớp sơ đẳng¹ tuột khỏi tay mẹ và ngã xuống trước một chiếc xe chở khách đang chạy, chỉ cách xe có một bước. Lập tức cậu ta dừng cảm lao đến cứu em bé, bế xốc em dậy. Không may bánh xe đè lên chân cậu bé quả cảm. Cậu ta là con trai ông đại úy pháo binh. Câu chuyện người ta kể cho chúng tôi nghe đến đó, thì một người đàn bà hốt hoảng, rẽ đám đông bỏ vào trong phòng. Đó là mẹ của Robetti, mà người ta vừa báo cho biết. Một người khác, mẹ của em bé được cứu sống, chạy lại ôm chàng lấy cổ bà mẹ Robetti mà khóc nức nở, và dìu bà vào trong phòng thầy hiệu trưởng. Ở bên ngoài chúng tôi nghe tiếng kêu thất vọng của bà Robetti: “Ôi! Giulio của mẹ, con yêu dấu của mẹ!”.

---

1. Lớp sơ đẳng là lớp vỡ lòng.

Một lát sau, một chiếc xe đỗ trước cổng và thầy hiệu trưởng đi ra, bé cậu bé bị thương trên tay. Cậu bé đáng thương, mặt tái nhợt, mắt nửa nhắm nửa mở, đầu tựa lên vai thầy hiệu trưởng. Thấy cậu, mọi người đều im lặng. Người ta chỉ còn nghe tiếng nấc cố nén của bà Robetti. Thầy hiệu trưởng dừng lại một chốc trong phòng, nâng cậu Robetti lên, như để cho mọi người trông thấy cậu.

Tức thì, thầy giáo, cô giáo, bố mẹ học sinh và học sinh, tất cả đều nói to:

- Robetti dũng cảm! Cậu bé dũng cảm và đáng thương!

Người ta gửi đến cậu những cái hôn; các cô giáo và học sinh đứng gần thì hôn hai bàn tay bé nhỏ bất động của cậu. Cậu mở mắt ra và thì thầm hỏi: “Cặp sách của cháu đâu rồi?”. Bà mẹ của em bé được cứu sống vừa khóc vừa đưa chiếc cặp ra nói: “Đây, chính bác giữ đây, cháu yêu dấu của bác ạ!”. Nghe con đã nói được, bà Robetti mỉm cười. Mọi người đều đi ra. Cậu bé bị thương được đặt nằm cẩn thận trong xe, người ta quất roi cho ngựa chạy. Và tất cả chúng tôi vào lớp học, lặng lẽ và xúc động.

CẬU BÉ XỨ CALABRIA¹

Thứ bảy 22

Chiều qua, trong khi thầy giáo cho chúng tôi biết tin tức cậu Robetti đáng thương - cậu ta phải đi bằng nạng trong một thời gian - thì thầy hiệu trưởng vào lớp, theo sau là một học trò mới: một cậu mặt nâu, tóc đen, mắt to

---

1. Calabria là xứ ở phía Nam, nơi tận cùng bán đảo Ý.

và linh hoạt, đôi lông mày rậm như gân giao lại với nhau; quần áo màu sẫm thắt một dây lưng bằng da đen. Sau khi nói rất khẽ mấy câu với thầy Perboni, thầy hiệu trưởng để cậu bé lại rồi đi ra. Người mới đến nhìn chúng tôi bằng đôi mắt to, với cái vẻ gân như hoảng hốt. Thầy giáo cầm tay cậu và nói với chúng tôi:

- Các con phải lấy làm hài lòng, hôm nay vào học lớp ta, một học sinh quê ở Reggio di Calabria¹ rất xa đây, ở nơi tận cùng của vương quốc. Các con hãy niềm nở đón tiếp người bạn mới. Bạn là con đẻ của một miền đất vinh quang, đã cho nước Ý những danh nhân, và còn cho nước Ý những người lao động giỏi và những chiến sĩ dũng cảm. Quê hương của bạn là một trong những miền đẹp nhất Tổ quốc ta; ở đấy có những núi cao phủ kín rừng, và nhân dân thì rất thông minh và đầy quả cảm. Hãy thương bạn, các con ạ, để cho bạn không thấy rằng bạn đang ở rất xa nơi chôn rau cắt rốn của mình; hãy tỏ cho bạn biết rằng một cậu bé người Ý vào học mọi trường trên đất Ý thì ở đâu cũng tìm thấy những người bạn, những người anh em!

Nói xong, thầy Perboni đứng lên và chỉ trên bản đồ nước Ý treo ở tường cái điểm vẽ thành phố Reggio di Calabria. Thầy lại gọi với cái giọng rất to của thầy:

- Ernesto Derossi!

Derossi (cái cậu bao giờ cũng được phần thưởng nhất lớp) đứng dậy.

- Lên đây thầy bảo.

---

1. Reggio di Calabria là thủ phủ của xứ Calabria, ở trên eo biển Messina trông sang đảo Sicilia.

Derossi ra khỏi chỗ ngồi, đi lên phía bàn thầy giáo, đứng cách cậu bé xứ Calabria hai bước. Thầy Perboni bảo:

- Con là người đầu lớp, ở cương vị ấy con hãy thay mặt tất cả các bạn ôm hôn bạn mới đến, cái hôn của những người con xứ Piemonte¹ gửi đứa con xứ Calabria.

Derossi đến gần cậu bé Calabria và nói với cậu, giọng thanh và trong:

- Xin vui mừng đón bạn!

Rồi ôm hôn cậu nồng nàn trên hai má! Tất cả chúng tôi đều vỗ tay.

- Yên nào! Trong lớp không được vỗ tay. - Thầy giáo nói to. Dù thầy cấm, chúng tôi vẫn thấy rõ là thầy rất hài lòng về nổi bông bột của chúng tôi. Cậu bé xứ Calabria cũng vậy, cậu cũng rất vui lòng. Thầy Perboni chỉ một chỗ ngồi, dắt cậu đến, rồi lại nói với chúng tôi - Để đạt kết quả như các con thấy, nghĩa là để cho một cậu bé Calabria đến Torino² vẫn thấy rằng mình ở quê mình, cũng như một cậu bé ở Torino đến Reggio di Calabria có quyền là mình vẫn ở quê mình, đất nước ta đã chiến đấu năm mươi năm, và ba vạn người Ý đã chết cho tự do³. Các con hãy yêu nhau như anh em ruột thịt; và ai mà xúc phạm đến người bạn mới này vì bạn không

---

1. Piemonte là một xứ ở miền Bắc nước Ý.

2. Torino là thủ phủ của xứ Piemonte.

3. Đầu thế kỉ XIX, đất của người Ý bị chia làm bảy nước, phần lớn do triều đình Áo thống trị. Người Ý phải khởi nghĩa liên tiếp và tiến hành chiến tranh giải phóng, đến năm 1870 mới hoàn thành thống nhất được đất nước. Ở đây thầy giáo dạy cho học sinh một bài học yêu nước và đoàn kết dân tộc giữa những người dân Ý trước đây thuộc các vương quốc khác nhau do các thế lực phong kiến ngoại lai chia cắt.

phải là người Piemonte, thì không xứng đáng được ngẩng mặt lên khi lá cờ ba màu¹ diễu qua!

Cậu bé Calabria vừa ngồi vào chỗ thì các bạn ngồi gần đã lập tức đưa cho nào ngồi bút, nào bút chì, nào tranh ảnh; một bạn ngồi bàn cuối gửi đến cho cậu, làm bằng chứng tình bạn, một con tem Thụy Điển.

CÁC BẠN HỌC CỦA TÔI

Thứ ba 25

Anh học trò đã cho cậu bé Calabria con tem là người mà tôi thích nhất lớp. Cậu ta tên là Garrone, lớn nhất lớp, sắp lên mười bốn tuổi, đầu to, vai rộng. Cậu rất tốt bụng, cứ trông nụ cười của cậu thì đủ biết. Lúc nào cậu cũng có vẻ suy nghĩ và chín chắn. Giờ thì tôi đã biết được nhiều bạn của tôi rồi. Một bạn khác cũng làm cho tôi thích, vì cậu ta lúc nào cũng có vẻ rất hài lòng, tên là Coretti. Cậu ta mặc một cái áo ngắn bằng da rái cá, và đội cái mũ nồi bằng da mèo. Cậu ta con một bác bán củi đã phục vụ trong quân đoàn của thái tử Umberto hồi chiến tranh 1866². Người ta bảo bác ấy được thưởng ba huân chương. Lại còn cậu Nelli, cậu bé gù tội nghiệp nom quá gầy gò, quá yếu đuối. Có một cậu ăn mặc rất sang, lúc nào cũng gỡ những sợi lông bám vào quần áo mình, tên là Votini. Ngồi trước tôi là một cậu, mà anh

---

1. Quốc kì nước Ý ba màu: đỏ, trắng, lục.

2. Chiến tranh 1866 là giai đoạn cuối cùng trong sự nghiệp của người Ý chống nền đô hộ của nước Áo và đem đến việc giải phóng xứ Venezia. Thái tử Umberto sau lên ngôi quốc vương Ý năm 1878.

em gọi là “cậu bé thợ nề” vì bố cậu ta làm nghề ấy: mặt cậu ta tròn như quả táo và mũi thì tẹt. Cậu ta có cái biệt tài làm như kẻ sút môi, và tất cả học sinh thường bảo cậu ta làm để cười cho vui. Cậu ta có cái mũ mềm, nhỏ nhỏ cứ cuộn lại đút túi như một chiếc khăn tay.

Ngồi gần “cậu bé thợ nề” là Garoffi, cao, gầy, mũi khoằm như cái gọng kìm và đôi mắt ti hí. Cậu thường xuyên mua bán, đổi chác nào ngòi bút, nào hộp diêm; cậu viết cả bài học lên móng tay để nhìn trộm khi thầy gọi đọc thuộc lòng. Lại còn một cậu bé có vẻ khinh khỉnh: Carlo Nobis. Cậu ngồi giữa hai cậu mà đối với tôi rất có thiện cảm: một cậu là con ông thợ khóa, ăn mặc luộm thuộm, cái áo dài xuống tận đầu gối, xanh xao như người ốm, mặt bao giờ cũng sợ sệt và nụ cười đau đớn; cậu kia thì tóc đỏ hoe, một cánh tay bị liệt phải buộc khăn quàng vào cổ. Bố cậu ở bên Mỹ, và mẹ cậu bán rong hoa quả. Ngồi sát bên trái tôi là một nhân vật lạ lùng, Stardi, người thấp và to ngang, cổ rụt vào giữa hai vai, lúc nào cũng càu nhàu, không bao giờ chuyện trò với ai cả. Không lấy gì làm thông minh - tôi cho như vậy - nhưng rất chăm chú nghe lời thầy giảng; cậu ta ngồi nghe không nhúc nhích, mắt nhìn thầy đăm đăm, cái trán nhăn lại, hai hàm răng cắn chặt vào nhau. Vô phúc mà nói gì với cậu ta khi thầy giáo đang giảng bài, thì cậu ta không thèm trả lời, cứ hỏi dai thì cậu ta sẽ cho một cái đá... nhưng vẫn không nói nửa lời. Cạnh Stardi là một bộ mặt tàn nhẫn và ghê tởm, đó là Franti, hình như nó đã bị đuổi khỏi một trường khác. Lại còn có hai anh em ruột ăn mặc giống nhau, đều đội mũ có cắm cái lông chim trĩ, và giống nhau như hệt.

Nhưng cái cậu dễ thương hơn hết, thông minh nhất